

УДК 811.124'37'42'01:[82-94.09(37):355.48(37)]Цезар
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2025.38.15>

Наталія РУДА, канд. філол. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0003-4403-2269
e-mail: n.ruda@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ФУНКЦІЇ ПРОТИСТАВЛЕННЯ СВОЇ-ЧУЖІ У ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ Г.Ю. ЦЕЗАРЯ (НА МАТЕРІАЛІ "COMMENTARII DE BELLO GALLICO")

Вступ. У дослідженні розглянуто воєнно-політичний твір Гая Юлія Цезаря "Commentarii de Bello Gallico" як зразок античного пропагандистського дискурсу, у якому протиставлення СВОЇ-ЧУЖІ, побудоване на експлуатації римського *metus Gallicus*, відіграє надзвичайно важливу роль у поясненні Цезарем причин його воєнних злочинів та у просуванні власних інтересів.

Методи. У процесі наукової розвідки застосовано такі методи: описовий, лінгвокультурологічний, функціональний, контекстуального та компонентного аналізу.

Результати. Було визначено центральні репрезентанти концептів ЧУЖІ та СВОЇ у дискурсі Цезаря. Виявлено, що для формування негативного образу чужих автор акцентує увагу на надзвичайному фізичному розвитку галлів та германців, протиставляючи їм порівняно невисоких італіків, що сприяє створенню враження неймовірної загрози з боку ворогів і посилює значущість власних здобутків та заслуг Цезаря на посаді намісника Римської провінції. Цезар приписує чужим такі характерні риси, як *грубість, варварство, жадібність, запальний характер, нестриманість, морально-ціннісна нестабільність* тощо, особливо підкреслюючи їхню *войовничість*, яка, на протизвагу *войовничості римлян* як морально-етичної чесноти, не визнається Цезарем раціональною, а інтерпретується як прагнення війни заради війни. Ця маніпуляція дозволяє Цезарю представити власні об'єктивно необґрунтовані воєнні напади на ворогів як превентивні дії для попередження можливих загроз. Ідея про вищий рівень розвитку римлян порівняно з ворогами, що реалізується в описах позитивного впливу римського способу життя на підкорені племена ворогів та переваг і зисків, що їх отримують ті чужі, які стають для римлян союзниками, подається як доказ правильності будь-яких рішень та дій Цезаря, спрямованих на поширення Римського миру по всій Галлії.

Висновки. Аналіз мовних засобів репрезентації та функцій протиставлення СВОЇ-ЧУЖІ у "Commentarii de Bello Gallico" показав, що Цезар не був об'єктивним і повністю чесним у своїй історичній праці. Негативні стереотипи щодо галлів та германців, які існували у свідомості римлян, стали пропагандистським засобом виправдання Цезарем його численних порушень принципів ведення *Bellum Justum* (справедливої війни), створення образу себе як патріота та рятівника батьківщини від неминучої загрози, маніпулятивного впливу на свідомість римлян з метою формування та посилення почуття страху перед ворогами.

Ключові слова: воєнно-політичний дискурс, латинська мова, протиставлення СВОЇ-ЧУЖІ, пропаганда, мовні маніпуляції, етнічні стереотипи, міжмовний переклад.

Вступ

Історичний твір давньоримського політичного діяча і полководця Гая Юлія Цезаря "Commentarii de Bello Gallico" ("Нотатки про Галльську війну") є надзвичайно важливим і цінним джерелом інформації про один із періодів римських завоювань території західної Європи, а також зразком прози, написаної класичною – унормованою, виробленою, так званою золотою латинською мовою. Цей твір традиційно входить до переліку тих, з якими знайомляться студенти-класики при вивченні мовно-стилістичних та культурологічних характеристик класичного римського історіографічного дискурсу. Проте в колах науковців – класичних філологів, істориків, філософів – існує і така точка зору, що у своїй роботі Цезар просуває численні факти й аргументи з метою впливу на думку римських громадян щодо правильності та справедливості його дій на посаді намісника в Галлії 58–50 рр. до н.е. (Barlow, 1998; Bellemore, 2012; Collins, 1972; Gardner, 1983; Raaflaub, 2021). Отже, твір можна розглядати як зразок античного пропагандистського дискурсу.

Під час свого перебування намісником і в ході воєнних операцій у Галлії Цезар неодноразово здійснював геноцид галльсько-германських племен (насамперед ідеться про зґвалтування та масові вбивства жінок і дітей римськими солдатами, спалення поселень разом із врожаєм на полі, що прирікало людей на неминучий голод тощо), порушуючи основні принципи *Bellum justum* (справедливої війни). Звіти про свої дії, які, очевидно, згодом лягли в основу його історіографічної праці, полководець надсилав сенату, тому в "Commentarii de Bello Gallico" протиставлення СВОЇ-ЧУЖІ відіграє надзвичайно

важливу роль у пропаганді Цезарем причин його воєнних злочинів.

Актуальність дослідження зумовлена зростаючою, з огляду на суспільно-політичні події в Україні останніх років, увагою у вітчизняній, а також світовій літературі до вивчення специфіки воєнно-політичного дискурсу, а також до питань про вплив мови на формування національної самосвідомості та ідентичності, про роль мови у процесах етнічної стереотипізації, про використання мовних засобів із метою впровадження у масову свідомість певних ідей, маніпуляцій світоглядом та поведінкою мас. У колі цих питань значна увага приділяється дослідженням семантичного наповнення та функцій дихотомії СВОЇ-ЧУЖІ як незмінних констант свідомості людини від архаїчних часів до сьогодення. **Метою** розвідки є аналіз мовних засобів представлення та функцій протиставлення СВОЇ-ЧУЖІ в історичному творі Г. Ю. Цезаря "Commentarii de Bello Gallico", який є яскравим зразком античного воєнно-політичного дискурсу.

Методи

У процесі здійснення наукової розвідки застосовано комплекс лінгвістичних методів – як загальних, так і традиційних, зокрема: описового, лінгвокультурологічного, функціонального, контекстуального та компонентного аналізу.

Результати

Образ іноземця як чужого був природно притаманний свідомості архаїчної людини, зокрема римлян, ксенофобські настрої яких проявлялися у численних *metus hostiles* (страхах ворогів): *metus Gallicus*, *metus Punicus*, *furor Teutonicus* (Bellen, 1985; Kerremans, 2016) тощо. Після нападу галльського племені, очолюваного вождем

© Руда Наталія, 2025

Бренном, на Рим, галли стали чужими та об'єктом помсти для багатьох наступних поколінь римлян (Нобак, 2021, р. 7). Римська провінція в Галлії (т. зв. Трансальпійська та Цизальпійська Галлії) офіційно була захисним бар'єром, який повинен був охороняти Італію від можливих нападів з боку галлів та їхніх віддалених сусідів германців. Насправді "лише зрідка вони становили справжню і безпосередню загрозу безпеці італійського півострова. Але, тим не менш, постійно були присутні в римській свідомості як такі собі жахастики" (Gardner, 1983, р. 189). На посаді намісника в Галлії у 58–50 рр. до н. е. Цезар проводив активні воєнні дії, багато з яких не були заздальгід погодженими з Римським сенатом, ані об'ґрунтованими об'єктивною небезпекою для *salus Romana*, фактично ініціювавши нову війну. Оцінити, наскільки об'єктивною була загроза для Риму від галлів чи германців, ми не можемо, оскільки не знаємо позиції та точки зору на події самих галлів і германців. Вся інформація про галльсько-германські етнічні спільноти того часу дійшла до нас у творах римських істориків та політичних діячів, а отже, очевидно, її варто сприймати з урахуванням суб'єктивізму авторів.

Цезар обрав Галлію як вищу сходинку у своїй військово-політичній кар'єрі свідомо, оскільки "у багатій на золото і метали Галлії швидко поширювалася урбанізація, а розграбування міст обіцяло великі винагороди. Крім того, Італія потребувала дедалі більше рабів, а работорговці та спекулянти здобиччю, які йшли за римськими військами, обіцяли миттєві прибутки" (Raaflaub, 2021, р. 57), про що свідчив і давньоримський біографіст Светоній: "Тож заручившись голосами тестя і зятя, з-поміж усього числа провінцій обрав Галлію, оскільки вона була найкориснішою та найвигоднішою з огляду майбутнього тріумфу" (Светоній, 2012, с. 16).

Щодо характеру дій, які проводив Цезар по відношенню до галльсько-германських племен, Светоній не надає власну оцінку, проте красномовними є викладені ним факти: "Тож відтоді не пропускав жодної можливості розпочати війну, навіть несправедливу та небезпечну, як із союзниками, так і з ворожими та дикими племенами, і нападав на них перший, так що сенат вирішив послати легатів для того, щоб визначити статут Галлії, а дехто навіть радив здати Цезаря в рога" (Светоній, 2012, с. 17-18). Факт засудження деякими сенаторами неправомірних дій Цезаря підтверджує і давньогрецький історіограф Плутарх: "На засіданні сенату, коли мова йшла про ухвалення врочистості і жертвоприношень з нагоди перемоги Цезаря, Катон запропонував видати Цезаря варварам, щоб очистити Рим від ганьби віроломства і повернути прокляття на справжнього винуватця. Із тих усіпетів і тенктерів, що перейшли Рейн, було перебито чотириста тисяч" (Плутарх, 1991, с. 204). І ще такі свідчення зафіксовані у творі Светонія: "Ось так діяв протягом дев'яти років свого правління. Всю Галлію, що розташована між Піренеями, Альпами та хребтом Себенна, ріками Рейном та Роданом і загалом простягається на 32 тисячі миль, окрім союзників та племен, що були на доброму рахунку, понизив до статусу провінції і наклав на неї щорічний податок. Він перший, збудувавши міст, почав нападати на германські племена, що жили за Рейном, і завдавав їм великої шкоди; нападав також і на британів, невідомих до того, і, перемігши, накладає на них податки та брав заручників" (Светоній, 2012, с. 18).

Сам Цезар неодноразово подає у своєму творі статистичні дані про вбитих представників галльських та германських племен, наприклад: "*In castris Helvetiorum tabulae repertae sunt ... quibus in tabulis nominatim ratio confecta erat, qui numerus domo exisset eorum qui arma ferre possent, et item separatim, quot pueri, senes mulieresque. [...] summa erat capitum Helvetiorum milium CCLXIII, [...] summa omnium fuerunt ad milia CCCLXVIII. Eorum qui domum redierunt censu habito, ut Caesar imperaverat, repertus est numerus milium C et X (Caesar, n. d., l. 29).* – У таборі гельветів було знайдено таблиці [...] у цих табличках було зроблено поіменний перелік тих, хто мігрував, і окремо зазначено чоловіків, придатних до військової служби, дітей, людей похилого віку та жінок. [...] загальна кількість гельветів була 263 000 осіб. З них додою повернулося, згідно з переписом, зробленим за наказом Цезаря, 110 000" (Тут і далі пер. Н. Р., якщо не зазначено інше). Отже, як можна побачити з наданого самим Цезарем статистичного фактажу, близько 153 000 осіб лише з одного племені гельветів були замордовані римськими солдатами.

Швейцарський історик Курт Раафлауб так підсумовує результати Цезаревої *Bellum justum*: "Згідно з Плутархом й Аппіаном¹, один мільйон галлів загинув, ще один мільйон потрапив у рабство. Втрати серед невійськового населення, ймовірно, були більшими, але точніше підрахувати їх неможливо. У своєму тріумфальному виступі 46 року Цезар назвав кількість ворожих воїнів, загинувших у всіх його битвах (тобто не лише в Галлії) – 1 192 000. Незважаючи на наведені Цезарем цифри галльських втрат, неможливо з точністю оцінити чисельність населення Галлії за часів Цезаря. Об'ґрунтовані підрахунки сучасних вчених сягають 8 або навіть 10 чи 12 мільйонів. Якщо ці цифри відповідають дійсності більш-менш, то відсоток жертв, про які згадують джерела, становить від 16 % до 25 % від загальної кількості. Це значно перевищує навіть показники двох країн, які найбільше постраждали від Другої світової війни – Німеччини (близько 9 %) та Радянського Союзу (близько 13,7 %). Підрахувати втрати війська Цезаря неможливо, оскільки він рідко називає кількість загинувших серед "своїх" (Raaflaub, 2021, р. 56).

Отож з оглядом на ці досить неоднозначні факти щодо того, наскільки правомірними та законними були дії Цезаря в Галлії відносно до його безпосередніх обов'язків та завдань на посаді намісника (а саме діяти на території провінції, виходячи за її межі лише у випадку очевидної агресії з боку ворогів, і створювати та підтримувати всі умови для безпеки Римської імперії, але не для задоволення власних інтересів), вважаємо, що Цезар у своїх звітах сенату навмисно акцентував увагу на протиставленні СВОЇ–ЧУЖІ та маніпулював образом ЧУЖИХ, який існував у колективній свідомості давніх римлян (яскравим доказом цього є зображення варварів у "Географії" Страбона (Харик, 2013), галлів у промові Ціцерона "На захист М. Фонтея" (Сіцеро, 1911) тощо), посилюючи його негативні конотації і реалізуючи таким чином низку власних цілей.

Ядро концепта ЧУЖІ у дискурсі Цезаря становить лексема *hostis, -is m* – ворог (зустрічається в тексті у різних граматичних формах 286 разів), значно рідше використовуються різні словоформи від *barbarus, -i m* – варвар (близько 40 разів) та *inimicus, -i m* – недруг (близько 8 разів). Досить часто використовується анафоричний займенник *ille, illa*,

¹ Ідеться про біографію Гая Юлія Цезаря, вміщену у творі Плутарха "Порівняльні життєписи" (Πλοῦταρχος "Βίοι παράλληλοι"), та про книгу IV "Кельтські війни" з "Римської історії" Аппіана (Ἀππιανὸς Ἀλεξανδρεὺς "Ρωμαϊκῆ ἱστορία").

illud – той, та, те (близько 160 разів), у структурі значення якого сема вказування на просторову віддаленість посилює негативні конотації відчуженості.

Основним репрезентантом концепта СВОЇ є присвійний займенник *noster, nostra, nostrum* – *наш, наша, наше* (зустрічається в тексті у різних граматичних формах близько 230 разів). Уваги вартий і той факт, що Цезар досить часто використовує різні форми словосполучення *populus Romanus* – *римський народ*, коли веде мову про самого себе та свої війська. Звісно, Цезар і його військо були частиною римського народу і його представниками у Римській колонії в Галлії, проте використання цього словосполучення при описі незначних сутичок римських солдат із галлами та германцями або ворожого ставлення окремих представників останніх до Цезаря виконує надважливу прагматичну функцію, а саме сприяє посиленню упевненості *своїх* до *чужих*.

Протиставлення рис зовнішності ЧУЖИХ та СВОЇХ. Цезар у своєму творі не описує детально зовнішність галлів та германців, оскільки римляни були з нею знайомі і мали низку стереотипів щодо неї. Проте акцентування уваги на певних зовнішніх особливостях – а саме на високому зрості, кремезній статури тіла, неймовірній фізичній дужкості – галлів та германців, якими вони відрізнялися від італіків, експресивно насичує образ перших у свідомості римлян як надзвичайно небезпечних ворогів. Наприклад: "*qui ingenti magnitudine corporum Germanos, incredibili virtute atque exercitatione in armis esse praedicabant (saepe numero sese cum his congressos ne vultum quidem atque aciem oculorum dicebant ferre potuisse* (Caesar, n. d., I. 39) – *які стверджували, що германці надзвичайно кремезні поставою, неймовірно хоробрі та вправні зі зброєю; розповідали, що часто, зіткнувшись у бою, вони не могли витримати ані вигляду тих, ані хижого зблиску в їх очах*"; "*quae res et cibi genere et cotidiana exercitatione et libertate vitae [...] vires alit et immani corporum magnitudine homines efficit...* (Caesar, n. d., IV. 1) – *це, і особливості раціону, і щоденні вправлення, і свобода у всьому надає цим людям сил та робить їхні тіла надзвичайно могутніми*". В окремому пасажі Цезар зауважує, що "*nam plerumque omnibus Gallis prae magnitudine corporum quorum brevitatis nostra contemptui est* (Caesar, n. d., II. 30) – *адже всі галли, маючи кремезні тіла, зазвичай презирливо ставляться до нашого низького зросту*" (Цезар, 2024, с. 57). Такі описи, очевидно, могли мати потужний маніпулятивний вплив на свідомість римського читача і на сприйняття ним представленої Цезарем версії подій щодо небезпечної воєнно-політичної обстановки в Галлії як об'єктивно істинної.

Фокусування уваги на незвичайній фізичній міцності, дебелисті та маскулінності чоловіків із галльських та германських племен здійснюється Цезарем також із прагматичною метою посилення значущості свого авторитету. Так, перед битвою із секванами Цезар описує панічний страх, який охопив усе його військо через чутки про велетнів-германців, і те, як завдяки власній репутації блискучого лідера та красномовству він зумів переконати *своїх* подолати страхи та вступити до бою з ворогом (Caesar, n. d., I. 39).

Цезар неодноразово підкреслює і такі характеристики ворогів (пов'язуючи причинно-наслідковою залежністю з їхньою зовнішністю), як дикість (*homines feri*), варварство (*barbari*), непокорена цивілізованість – в античному сенсі цього слова – маскулінність (*incredibili virtute*), неймовірна фізична витривалість та надмірно розвинені бійцівські навички (*exercitatione in armis,*

omnium fortissimi), які часто супроводжуються притупленим жагою крові інстинктом самозбереження, що робить образ *чужих* як супротивника на полі бою надзвичайно небезпечним та, що найголовніше, ще більшою ваги надає Цезарю як їх переможцю.

Вдача, риси характеру ЧУЖИХ. Однією з найвідмінніших рис ворогів, яку Цезар усіяло підкреслює та висвітлює, є їхня *войовничість*. Так, про гельветів він пише, що вони як *homines bellandi cupidi* (люди, які прагнуть воювати) були надзвичайно засмучені тим фактом, що внаслідок певних географічних особливостей території їхнього проживання були просторово обмежені та не так легко було їм нападати війною на сусідні народи (Caesar, n. d., I. 2). Зображуючи гельветів як *homines bellicosos* (людей войовничих), Цезар наголошує, що вони були *populi Romani inimicos* – злостивими до римського народу. Цим він начебто знімає з себе відповідальність за будь-які свої несправедливі дії проти них, адже як людина, віддана *Rei Romanae*, він повинен був передбачити та попередити навіть апріорну небезпеку для *своїх* (Caesar, n. d., I. 2).

Ворожість до римського народу, до *своїх* (безпідставну, на його думку), Цезар неодноразово закидає галлам та германцям: "*Indutiomarus [...] inimico in nos animo fuisset* (Caesar, n. d., V. 4) – *Індуціомар (ватажок галльського племені тревєрів – Н. Р.) був до нас дуже ворожим*"; "*Dumnorix [...] odisse etiam suo nomine Caesarem et Romanos* (Caesar, n. d., I. 18) – *Думнорікс (ватажок кельтського племені едуїв – Н. Р.) особисто ненавидів Цезаря і римлян*". Виправдовуючи свій воєнний злочин знищення цілого Тигуринського пагу, який становив чверть гельветського племені, Цезар посилається на давноминулі події, коли предки цих людей перемогли в бою римлян, і обстоє цей факт як свідчення незмінної упевненої ненависті гельветів до *своїх*: "*Caesar, quod memoria tenebat L. Cassium consulem occisum exercitumque eius ab Helvetiis pulsum et sub iugum missum, concedendum non putabat; neque homines inimico animo, data facultate per provinciam itineris faciendi, temperaturos ab iniuria et maleficio existimabat* (Caesar, n. d., I. 7) – *Цезар, оскільки пам'ятав про вбивство консула Луція Кассія та про розбите і взяте в полон його військо гельветами (це сталося в 107 р. до н.е., за кілька років до народження самого Цезаря – Н. Р.), їм на поступки не збирався, адже усвідомлював, що ці вороже налаштовані люди не зможуть утриматися від нанесення шкоди та вчинення злодіянь, якщо їм буде дозволений перехід через римську провінцію*".

За першої ж нагоди галли та германці, навіть якщо до того вони були союзниками римлян, проявляють свою вроджену ворожість до них, вважає Цезар, підтверджуючи це, зокрема, фактом нападу попередньо дружніх едуїв на римських громадян, які проживали на їхніх землях: "*Bona civium Romanorum diripiunt, caedes faciunt, in servitute abstrahunt* (Caesar, n. d., VII. 42) – *Благочесних римських громадян грабують, вбивають, викрадають в рабство*".

Войовничість ворогів у зображенні Цезаря специфічна тим, що вона буцімто притаманна їхній природі: вони прагнуть війни заради війни, мирне життя та щоденна наполеглива праця (яких начебто жадають цивілізовані римляни) суперечать їхнім інстинктам. Ось, наприклад, як він пише про галлів: "*magnaue praeterea multitudo undique ex Gallia perditorum hominum latronumque convenerat, quos spes praedandi studiumque bellandi ab agri cultura et cotidiano labore revocabat* (Caesar, n. d., III. 17) – *з усієї Галії велика кількість бандитів та грабіжників походила, відірваних від земельних робіт і*

хатніх справ сподіванками на багату наживу та прагненням повоювати". Або про германців: "Agriculturae non student [...]. Eius rei multas adferunt causas: ne adsidua consuetudine capti **studium belli gerendi agricultura commutent...** (Caesar, n. d., VI. 22) – Вони не займаються роботами в полі [...]. Цьому є причин чимало: аби, охоплені звичкою до хазяйновитості, не проміняли запал до війни на сільське господарство...".

Войовничість ворогів проявляється не лише щодо римлян, але й до один одного, адже, як було сказано вище, ця риса, яка є наслідком багатьох факторів, на думку Цезаря, притаманна їхній натурі. Тому свою "благородну" місію у Галлії Цезар пояснює не лише захистом Риму від нападів диких варварів, але й встановленням рах *Romana* (римського миру) по всій галльсько-германській території. Недарма в тексті поняття підкореної Галлії виражається словосполученням *Gallia pacata*, тобто примирена Галлія.

Варто зауважити також той факт, що у Цезаря войовничість різних галльських та германських племен виражена не однаковою мірою: ті, які ближче до римської провінції, спокійніші, адже частіше контактують із цивілізованими римлянами і зазнають їхнього позитивного впливу, а що віддаленіше плем'я, то більш войовниче воно і дике. Наприклад: "*Sueborum gens est longe maxima et bellicosissima Germanorum omnium* (Caesar, n. d., IV. 1) – Плем'я Сеебів є найбільш віддалене і найвойовничіше з усіх германців"; "*Horum omnium fortissimi sunt Belgae, propterea quod a cultu atque humanitate provinciae longissime absunt* (Caesar, n. d., I. 1) – З них усіх фізично найсильнішими є бельги, оскільки вони проживають у найбільшій віддаленості від матеріальних та духовних досягнень провінції"; "*Nervios, qui maxime feri inter ipsos habeantur longissimeque absint* (Caesar, n. d., II. 4) – Нервії (бельгійське плем'я – Н. Р.), які живуть найдалі, і навіть своїми вважаються надзвичайно дикими". І загалом галли у свідомості Цезаря більше свої, аніж абсолютно чужі германці, землі яких територіально найбільше віддалені від провінції: "*Horum primo circiter milia XV Rhenum transisse; postea quam agros et cultum et copias Gallorum homines feri ac barbari adamassent, traductos plures* (Caesar, n. d., I. 31) – З них (германців – Н. Р.) спочатку близько 15 000 перейшли річку Рейн; але згодом, коли ці дикі і ґрубі люди влодобали собі поля, і спосіб життя, і статки галлів, то їх перейшло ще більше". У творі неодноразово простежується думка про позитивний вплив провінції Римської імперії, тобто вже своїх, на сусідні племена галлів, а через тих – на деякі територіально близькі германські племена. Наприклад: "*Germani Ubii [...] sunt ceteris humaniores, propterea quod Rhenum attingunt multum ad eos mercatores ventitant et ipsi propter propinquitatem [quod] Gallicis sunt moribus adsuefacti*" (Caesar, n. d., IV. 3) – Германське плем'я убіїв більш цивілізоване за інших, оскільки через те, що їхні землі межують з Рейном (по цій річці проходив північний кордон Римської імперії – Н. Р.), до них більше купців може дістатися, тай самі вони привчені до галльських звичаїв завдяки близькості до галлів".

Цезар не мало уваги приділяє опису звичаїв та способу життя галльських та германських народів, зауважуючи при цьому не лише негативні, але й позитивні аспекти. Проте, на його думку, відсутність у чужих тієї соціальної організації, яка була у своїх, цивілізованості, і є основною причиною їхнього дикуства та упередженості до римлян: "*homines barbari et nostrae consuetudinis imperiti bellum populo Romano fecissent* (Caesar, n. d., IV. 22) – люди дикі і незнайомі з нашими звичаями

напали війною на римський народ": "*factum etiam nuper in Italia servili tumultu, quos tamen aliquid usus ac disciplina, quam a nobis acceperissent, sublevarint* (Caesar, n. d., I. 40) – доведено це було і нещодавно повстанням рабів (значна частина яких була галлами та германцями – Н. Р.) в Італії, яким, однак, трохи допомогли досвід та дисципліна, запозичені у нас".

Варварство ворогів є причиною їхньої нестриманості, і якщо лише дати їм волю, вони захоплять інші території та нападуть на Рим: "*homines feros ac barbaros temperaturos existimabat quin, cum omnem Galliam occupavissent, [...] in provinciam exirent atque inde in Italiam contenderent* (Caesar, n. d., I. 33) – він сумнівався, що ці дикуни і варвари, коли захоплять усю Галлію, втримаються від того, щоб перейти на територію Римської провінції, а звідти і в саму Італію".

Окремо варто зупинитися на семантиці лексеми *virtus*, *-utis f*, яку Цезар використовує для характеристики і своїх, і чужих. Традиційно ця лексема перекладається українською як хоробрість, мужність, чеснота і має переважно позитивні конотації (Білодід, 1970–1980). Наприклад, фрагмент твору "*Qua de causa Helvetii quoque reliquos Gallos virtute praecedunt*" (Caesar, n. d., I. 1) Володимир Литвинов перекладає: "З цієї причини геллети перевищують хоробрістю інших галлів" (Цезар, 2024, с. 15). Проте видається, що аналіз семантики цієї лексеми потребує залучення ширшого контексту, який, зокрема, у творі Цезаря допомагає встановити смислові компоненти, що відрізняють конотації лексеми *virtus* в характеристиці своїх та чужих. Лексема *virtus* етимологічно пов'язана з лексемами *vir*, *-i m* – муж, воїн, чоловік та *vis*, *vires* (Nom. Pl.) *f* – сила, міць. Тому в дискурсі Цезаря ця лексема реалізує цілий комплекс смислів, і їй, як видається, неможливо знайти однослівний відповідник у перекладі більшістю мов. Зважаючи на інші негативні характеристики тих же геллетів, які Цезар приписує їм у I книзі (а саме "*homines bellandi cupidissimi* (Caesar, n. d., I. 2) – люди, які прагнуть війни", "*L. Cassium consulem occisum exercitumque eius ab Helvetiis pulsum et sub iugum missum* (Caesar, n. d., I. 7) – вбили консула Л. Касія, розбили і поневолили його військо", "*populi Romani inimicos* (Caesar, n. d., I. 10) – люди злостиві до римлян", "*fines pervenerant eorumque agros populabantur* (Caesar, n. d., I. 11) – прорвалися в їхні (іншого племені – Н. Р.) кордони та спустошували їх поля" тощо) навряд чи можна припускати, що у вищенаведеному фрагменті Цезар у *virtute praecedunt* вкладає позитивний смисл. Найбільш імовірно, що в зазначеному реченні та інших, де йдеться про ворогів, лексемою *virtus* реалізується цілий семантичний комплекс "надмірна фізична сила, жага війни, вміння перемагати і підкоряти", який одним словом неможливо перекласти. Ширший контекст, який залучено до визначення семантичних нюансів, допомагає зрозуміти, що лексема *virtus*, коли Цезарь говорить про ворогів, реалізує інші конотації, переважно негативні, ніж коли є характеристикою своїх. Порівняймо: "*perfacile esse, cum virtute omnibus praestarent, totius Galliae imperio potiri* (Caesar, n. d., I. 2) – оскільки вони всі переважають своєю *virtute* (тобто надмірною фізичною силою, жагою війни, вмінням перемагати і підкоряти – Н.Р.), то їм буде надзвичайно легко підкорити владою усю Галлію"; "*Qua de causa Helvetii quoque reliquos Gallos virtute praecedunt, quod fere quotidianis proeliis cum Germanis contendunt, cum aut suis finibus eos prohibent aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt* (Caesar, n. d., I. 1) – Через те геллети інших галлів переважають *virtute*, оскільки майже щодня з германцями ведуть бої, коли або зі своїх земель тих

виганяють, або самі на землі германціє напади здійснюють"; "Caesar primo et propter multitudinem hostium et propter eximiam opinionem virtutis proelio supersedere statuit (Caesar, n. d., II. 8) – Цезар спочатку і через велику кількість ворогів, і через чутки про їхню *virtus* вирішив від битви утриматися". Очевидно, що в усіх наведених прикладах лексема *virtus* реалізує не лише значення, яке відтворюється українським словом *хоробрість*, а має ширшу семантику з виразними негативними конотаціями. Звичайно, не можна стверджувати, що ця лексема реалізує однакові значення в усіх контекстах, де йдеться про ворогів, проте її семантичне наповнення кардинально відмінне в контекстах, де йдеться про своїх. Порівняймо: "Huic legioni Caesar et indulserat praecipere et propter virtutem confidebat maxime (Caesar, n. d., I. 40) – Цього легіону Цезар і найбільше патрунував, і найбільше довіряв з огляду на доблесть його солдат"; "C. Valerii Caburi filium, summa virtute et humanitate adulescentem (Caesar, n. d., I. 47) – сина Гая Валерія Кабура, щедро наділеного доблестями та чеснотами юнака".

Однією з найгірших рис ворогів, підкресленням якої Цезар посилює їхній негативний образ в очах демократичних римлян, є прагнення до владарювання над іншими (принягідно згадаймо той факт, що Цезар сам загинув у статусі *dictator in perpetuum*): "rebus domos suas Helvetii reliquissent uti toti Galliae bellum inferrent imperioque potirentur (Caesar, n. d., I. 30) – Гельвети залишили свої домівки, щоб напасти війною на всю Галлію та підкорити її своїй владі"; "Si quid accidit Romanis, summam in spe per Helvetios regni obtinendi venire (Caesar, n. d., I. 18) – Якщо якась біда станеться з римлянами, то найбільша вірогідність буде що він (Думноріг, вождь племені едуїв – Н. Р.) зможе, за сприяння гельветів, захопити владу"; "Orgetorix [...] regni cupiditate inductus coniurationem nobilitatis fecit (Caesar, n. d., I. 2) – Оргеторіє (ватажок гельветів – Н. Р.), керований жагою влади, організував змову знаті".

Цезар неодноразово акцентує увагу на тій небезпеці, яку вороги створюють для союзників та для самої Римської провінції: буцімто вони, заздрісні до благополуччя галлів-союзників Риму, постійно намагаються напасти на тих, пограбувати їхнє майно, захопити землі; будь-які переміщення віддалених варварських племен у напрямку до Римської провінції Цезар розцінює як смертельну загрозу стабільності останньої. Але дії своїх солдат, які нічим іншим, аніж грабівництвом, вбивством та насильством не можна назвати, він констатує як звичайні події. Порівняймо: "At Q. Titurius et L. Cotta legati, qui in Menapiorum fines legiones duxerant, omnibus eorum agris vastatis, frumentis succisis, aedificiis incensis (Caesar, n. d., IV. 38) – І легати Квінт Титурій та Луцій Котта, які ввели війська у землі менапіїв, спустошили поля останніх, поскошували врожай і спалили житла"; "cum equitatus noster liberius praedandi vastandique causa se in agros eiecerat (Caesar, n. d., V. 19) – коли наша кіннота з метою пограбування й отримання здобичі досить безперешкодно напала на їхні поля"; "Itaque vastatis omnibus eorum agris, vicis aedificiisque incensis, Caesar exercitum reduxit (Caesar, n. d., III. 29) – Отож спустошивши усі їхні поля, спаливши села та будинки, Цезар відвів військо".

Інші риси, які Цезар приписує чужим – жадібність, запальний характер, нестриманість, хитрість, морально-ціннісна нестабільність, прагнення війни заради війни – можна виявити у таких фрагментах: "Impellit alios avaritia, alios iracundia et temeritas, quae maxime illi hominum generi est innata (Caesar, n. d., VII. 42) – Одними

керує жадібність, іншими гнівливість та нестриманість, які цим людям притаманні найвищою мірою"; "sunt Gallorum subita et repentina consilia (Caesar, n. d., III. 8) – галлам властиво раптово та необдуманно приймати рішення"; "Singulari militum nostrorum virtuti consilia cuiusque modi Gallorum occurrebant, ut est summae genus sollertiae atque ad omnia imitanda et efficienda, quae ab quoque traduntur, aptissimum (Caesar, n. d., VII. 22) – Надзвичайній мужності наших солдат галли здатні протиставити лише хитрощі, оскільки це народ небаченої винахідливості, схильний до копіювання та повторювання того, що роблять інші"; "Hunc secum habere in primis constituerat, quod eum cupidum rerum novarum, cupidum imperi, magni animi, magnae inter Gallos auctoritatis cognoverat (Caesar, n. d., V. 6) – Його (Думноріга – Н. Р.) Цезар у першу чергу поставив тримати біля себе, оскільки знав про його прагнення перевороту, жагу влади, нестримність духу та велику популярність у галлії"; "Itaque cum intellexeret omnes fere Gallos novis rebus studere et ad bellum mobiliter celeriterque excitari (Caesar, n. d., III. 10). – Отож, коли зрозумів, що майже усі галли прагнуть перевороту і швидко та легко захоплюються до війни"; "Caesar ... infirmitatem Gallorum veritus, quod sunt in consiliis capiendis mobiles et novis plerumque rebus student, nihil his committendum existimavit (Caesar, n. d., IV. 5) – Цезар, який впевнився у нестійкості галлії, а саме, що вони необдуманно приймають рішення та переважно більшістю прагнуть перевороту, ні в чому не збирався їм довіряти".

Заслугує уваги зображення Цезарем тих галлів, які були союзниками (*socii, -orum m*) римлян, через що перебували у статусі своїх. Отже, представників союзницької знаті Цезар називає почесними званнями, наданими їм сенатом або ним самим, і представляє як найдостойніших осіб: "quoniam tanto suo populique Romani beneficio adfectus, cum in consulatu suo rex atque amicus a senatu appellatus esset (Caesar, n. d., I. 35) – оскільки він (Аріовіст, цар свебів – Н. Р.) настільки значними благодіяннями Цезаря і усього римського народу був обдарований, що за консулату Цезаря отримав від сенату звання Царя і Друга"; "cuius pater regnum in Sequanis multos annos obtinuerat et a senatu populi Romani amicus appellatus erat (Caesar, n. d., I. 3) – його батько багато років був царем у секванів, і сенатом був названий Другом римського народу"; "Haeduos, fratres consanguineosque saepe numero a senatu appellatos (Caesar, n. d., I. 33) – Едуїв, які постійно отримували від сенату звання Братів та Єдинокровних родичів римського народу". Своїм союзникам Цезар приписує лише найкращі риси, наприклад: "Diviciaci fratris summum in populum Romanum studium, summum in se voluntatem, egregiam fidem, iustitiam, temperantiam cognoverat (Caesar, n. d., I. 19) – Він пізнав його брата Дівіміака як людину надзвичайно віддану римському народу, надзвичайно прихильну до нього (Цезаря – Н. Р.), неймовірно вірну, справедливу та виважену"; "Aeduos et Remos, quos praecipuo semper honore Caesar habuit, alteros pro vetere ac perpetua erga populum Romanum fide, alteros pro recentibus Gallici belli officiis (Caesar, n. d., V. 54) – Едуїв та ремів (кельтські племена – Н. Р.) Цезар завжди особливо шанував – одних за давню та незмінну вірність римському народу, інших через нещодавні заслуги у галльській війні". Але і тут навряд чи можна говорити про об'єктивність Цезаря: він не міг не представляти союзників якнайдостойніше, оскільки від цього залежала і його власна репутація, як проникливого та мудрого політика і дипломата.

Цезар усіяло підкреслює, скільки переваг та зисків отримують ті чужі, які стають для римлян союзниками: "*Haedui [...] qui et sua virtute et populi Romani hospitio atque amicitia plurimum ante in Gallia potuissent* (Caesar, n. d., l. 31) – *Едуї, які раніше завдяки власній звитязі, а також прихильності та доброзичливості до них римського народу мали багато влади в Галлії*"; "*Populi Romani hanc esse consuetudinem, ut socios atque amicos non modo sui nihil deperdere, sed gratia, dignitate, honore auctiores velit esse* (Caesar, n. d., l. 43) – *У римського народу узвичаєно те, щоб його союзники та друзі не лише нічого не втрачали, але й ще більше благодіянь, статків, почесностей здобували*"; "*neque suam neque populi Romani consuetudinem pati ut optime meritos socios desereret* (Caesar, n. d., l. 45) – *ані його власні, ані римського народу принципи не допускають того, щоб союзники, які найбільше вислужилися, були покинуті в біді*". Отже, зі слів Цезаря, стати для римлян своїми обіцяє чужим лише вигоди. Проте фактично бути союзником Риму означало: видати Цезарю заручниками визначену кількість найбільш знатних осіб на випадок зради; надавати військам Цезаря житло та забезпечувати всі фізичні потреби солдат на час, коли не велися бойові дії; більше працювати, щоб мати змогу споряджати римські війська достатніми запасами провіанту та фуражем у довгі походи в глиб галльсько-германських територій, відбираючи тим самим хліб у своїх; шпигувати та доносити на представників інших племен тощо. Цезар сам описує ситуації, коли або він вимагав матеріальної підтримки у галлів-союзників, а ті не мали об'єктивної можливості йому її надати (Caesar, n. d., l. 16), або коли його солдати грабували і спустошували поля несоюзних племен, намагаючись задовольнити потреби у продовольстві (як уже було зауважено вище, цим діям своїх він не надає жодної оцінки, зате такі ж пограбування угідь, які належали його союзникам, здійснені іншими племенами галлів, він усіяло засуджує і трактує ці вчинки як такі, що вимагають його негайного втручання та покарання винуватців). Очевидно, що більшість галлів, за винятком окремих знатних осіб, були змушені до союзництва з Цезарем *volens-nolens*, підтвердженням чого є події, описані у VII книзі, коли більшість союзників зрадили Цезаря і взяли участь у спільній війні проти нього.

Дискусія і висновки

Цезар не був першим, хто представив римській картині світу галлів та германців як ворогів і чужих, оскільки римляни вже мали про них негативні стереотипні уявлення, проте він вміло експлуатує цей образ і підсилює його негативні конотації для виправдання ганебних шляхів досягнення власних цілей.

Протиставлення зовнішності чужих та своїх, фіксація уваги на кремезному зрості, фізичній дужості, бійцівській вправності ворогів (хоча оминаються увагою такі відмінні риси галлів та германців від римлян, як, наприклад, біляве волосся, очі світлих кольорів) були тими психологічними чинниками *metus hostilis*, які легко викликали тривогу та паніку у римлян, створювали враження неймовірної загрози і посилювали значущість Цезаря, як того, хто на своїй посаді сумлінно виконував патріотичний обов'язок, ризикував життям у нерівній боротьбі з велетенськими дикунами, але майже завжди їх перемагав і тримав під контролем завдяки блискучому таланту полководця і політика.

Особливо Цезар підкреслює нецивілізованість ворогів, а саме відсутність у них соціальної організації, яка була у своїх, не стримуваній жодними інститутами та впорядкованістю способів життя, специфіку харчування,

що, у його представленні, було однією з причин їхньої войовничості. Тоді як войовничість римлян є наслідком їхніх морально-етичних чеснот та проявляється у випадках, коли потрібно захищати батьківщину або себе, вороги є войовничими за своєю природою: ця войовничість, як пояснює Цезар, не є раціональною, це прагнення війни заради війни, а тому ворожу навалу, дійсно плановану чи гіпотетичну, краще було випередити власним нападами.

Цезар нерідко, цитуючи легатів від союзних Риму галлів, описує шкоду, завдану їм представниками інших племен, з метою переконати сенат у раціональності своїх агресивних дій по відношенню до зловмисників. Але фактично римські союзники в Галлії були жертвами і римлян, яким платили податки, часто непосильні, а часом потерпали від пограбувань та насильства, і своїх, якими вважалися зрадниками.

Прагнення галлами свободи від римської влади Цезар пояснює їхньою мінливістю, недисциплінованістю, імпульсивністю – вони, як нерозумні діти, які самі не знають, чого хочуть, і через це загрожують безпеці і своїй, і римській, а отже, *замирення Галлії* – це одна з основних причин, які обґрунтовує Цезар для пояснення своїх воєнних кампаній на землях галлів та германців поза межами Римської провінції.

Цезар усіяло наголошує на вищому статусі та рівні розвитку римлян порівняно з галлами (германці як безпросвітні дикуни навіть не бралися ним до порівняння): заповідення галлами – союзниками та просто сусідами (а через тих і навіть деякими германськими племенами) – у римлян багатьох звичок та елементів способу життя, на думку Цезаря, є яскравим доказом правильності всіх його рішень та дій, спрямованих на порятунок не тільки Риму від цих дикунів, але й останніх від самих себе.

Багато дослідників дотримуються думки, що Цезар намагався бути об'єктивним у змалюванні образу супротивника, проте наш аналіз мовних засобів репрезентації та функцій протиставлення СВОЇ–ЧУЖИЙ у "*Commentarii de Bello Gallico*" спонукають підтримати припущення, що Цезар не був об'єктивним і повністю чесним у своїй історичній праці. Негативні стереотипи щодо галлів та германців, які існували у свідомості римлян, стають пропагандистським засобом не лише задля виправдання Цезарем його численних порушень принципів ведення *Bellum Justum*, створення образу себе як патріота та рятівника батьківщини від неминучої загрози, але й маніпулятивного впливу на свідомість римлян з метою формування та посилення почуття страху перед ворогами, адже тими, хто боїться, найлегше управляти.

Джерела фінансування. Фінансування забезпечено Київським національним університетом імені Тараса Шевченка.

Список використаних джерел

- Білодід, І. (1970–1980). *Словник української мови* (в 11 т., с. Хоробрість). Наукова думка. <https://sum11.com.ua/khorobrist/>
- Плутарх. (1991). *Порівняльні життєписи* (пер. з давньогрец. Й. Кобова та Ю. Цибмалюка). Дніпро.
- Светоній, Гай Транквілл. (2012). *Життєписи дванадцяти цезарів* (пер. з латини П. Содомори). Сполон.
- Харик, О. (2013). Актуалізація опозиції "СВОЇ–ЧУЖИЙ" у дискурсі Страбона. *Мовні і концептуальні картини світу*, 46(4), 221–228.
- Цезар, Гай Юлій. (2024). *Нотатки про війну з галлами : з додатком Авла Гірція* (пер. з латини Володимира Литвинова). 2-ге вид. "Апріорі".
- Barlow, J. (1998). Noble Gauls and their other in Caesar's propaganda. In E. Welch & A. Powell (Eds.), *Julius Caesar as artful reporter: The war commentaries as political instruments* (pp. 139–170). Duckworth. <https://www.scribd.com/document/489762034/Caesar-Artful-Reporter-Barlow-1998>
- Bellefleur, J. (2012). The Roman concept of massacre: Julius Caesar in Gaul. In P.G. Dwyer & L. Ryan (Eds.), *Theatres of violence: Massacre, mass killing, and atrocity throughout history* (pp. 38–49). Berghahn Books. <https://doi.org/10.1515/9780857453006>

Bellen, H. (1985). Metus Gallicus – metus Punicus. Zum Furchtmotiv in der römischen Republik. *Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse*, 3, 733–779. <https://journals.ub.uni-heidelberg.de/index.php/bjb/article/view/66080>

Caesar, C. Iulius. (n. d.). *Commentariorum libri VII de Bello Gallico*. The Latin Library. <https://www.thelatinlibrary.com/caes.html>

Cicero, M.T. (1911). *Pro M. Fonteio oratio*. In A.C. Clark (Ed.), *M. Tulli Ciceronis: Orationes, Vol. 6* (p. 1–20). Oxford University Press. <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Aatext%3A1999.02.0015%3Aatext%3DFont>

Collins, J.H. (1972). Caesar as Political Propagandist. *Aufstieg und Niedergang der römischen*, I.1, 22–66.

Gardner, J.F. (1983). The "Gallic menace" in Caesar's propaganda. *Greece and Rome*, 30, 81–189.

Hoback, R. (2021). *A Psychological Scar: Collective Trauma and Memory in Republican Rome, 390-55 BCE* [Thesis for the degree of Master of Arts, History University of Central Oklahoma]. <https://shareok.org/server/api/core/bitstreams/29fc8a0d-2de9-43bd-9a9c-3219825f9ff5/content>

Kerremans, B. (2016). Metus Gallicus, tumultus Cimbricus? The possible promulgation of a tumultus in the Cimbrian War (105-101 BCE). *Mnemosyne*, 69(4), 822–841. <https://doi.org/10.1163/1568525X-12341960>

Raaflaub, K.A. (2021). Caesar and Genocide: Confronting the Dark Side of Caesar's Gallic Wars. *New England Classical Journal*, 48(1), 54–80. <https://crossworks.holycross.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1350&context=necj>

References

Barlow, J. (1998). Noble Gauls and their other in Caesar's propaganda. In E. Welch & A. Powell (Eds.), *Julius Caesar as artful reporter: The war commentaries as political instruments* (pp. 139–170). <https://www.scribd.com/document/489762034/Caesar-Artful-Reporter-Barlow-1998>

Bellemore, J. (2012). The Roman Concept of Massacre: Julius Caesar in Gaul. In P.G. Dwyer & L. Ryan (Eds.), *Theatres of violence: Massacre, mass killing, and atrocity throughout history* (pp. 38–49). Berghahn Books. <https://doi.org/10.1515/9780857453006>

Bellen, H. (1985). Metus Gallicus – metus Punicus. Zum Furchtmotiv in der römischen Republik. *Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse*, 3, 733–779. <https://journals.ub.uni-heidelberg.de/index.php/bjb/article/view/66080>

Bilodid, I. (1970–1980). *Academic dictionary of the Ukrainian language* (in 11 vols. w. *Courage*). Naukova dumka [in Ukrainian]. <https://sum11.com.ua/khorobrist/>

Caesar, C. Iulius. (n. d.). *Commentariorum libri VII de Bello Gallico*. The Latin Library. <https://www.thelatinlibrary.com/caes.html>

Caesar, Gaius Julius. (2024). *Notes on the war with the Gauls: with an appendix by Aulus Hirtius* (Vladimir Litvinov, Trans.). 2nd ed. A priori [in Ukrainian].

Cicero, M.T. (1911). *Pro M. Fonteio oratio*. In A.C. Clark (Ed.), *M. Tulli Ciceronis: Orationes, Vol. 6* (p. 1–20). Oxford University Press. <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Aatext%3A1999.02.0015%3Aatext%3DFont>

Collins, J.H. (1972). Caesar as Political Propagandist. *Aufstieg und Niedergang der römischen*, I.1, 22–66.

Gardner, J. F. (1983). The "Gallic menace" in Caesar's propaganda. *Greece and Rome*, 30, 81–189.

Hoback, R. (2021). *A Psychological Scar: Collective Trauma and Memory in Republican Rome, 390-55 BCE* [Thesis for the degree of Master of Arts, History University of Central Oklahoma]. <https://shareok.org/server/api/core/bitstreams/29fc8a0d-2de9-43bd-9a9c-3219825f9ff5/content>

Kerremans, B. (2016). Metus Gallicus, tumultus Cimbricus? The possible promulgation of a tumultus in the Cimbrian War (105-101 BCE). *Mnemosyne*, 69(4), 822–841. <https://doi.org/10.1163/1568525X-12341960>

Kharyk, O. (2013). Actualisation of the opposition 'OWN–ALIEN' in Strabo's discourse. *Linguistic and Conceptual Worldviews*, 46(4), 221–228 [in Ukrainian].

Plutarch. (1991). *Comparative Biographies* (Y. Kobov, Y. Tsybmaluyk, Trans.). Dnipro [in Ukrainian].

Raaflaub, K.A. (2021). Caesar and Genocide: Confronting the Dark Side of Caesar's Gallic Wars. *New England Classical Journal*, 48(1), 54–80. <https://crossworks.holycross.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1350&context=necj>

Suetonius, Gaius Tranquillus. (2012). *The Lives of the Twelve Caesars* (P. Sodomora, Trans.). Spolom [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 28.05.25

Прорецензовано / Revised: 12.06.25

Схвалено до друку / Accepted: 30.09.25

Natalia RUDA, PhD (Philol.), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0003-4403-2269

e-mail: n.ruda@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE FUNCTIONS OF THE OWN–ALIEN OPPOSITION IN THE MILITARY-POLITICAL DISCOURSE OF G. J. CAESAR (BASED ON THE DATA OF "COMMENTARII DE BELLO GALLICO")

Background. In the study the military-political work of Gaius Julius Caesar "Commentarii de Bello Gallico" is considered as a case of ancient propaganda discourse, in which the opposition of the OWN–ALIEN, based on the exploitation of the Roman 'metus Gallicus', plays an extremely important role in Caesar's explanation of the reasons for his war crimes and promotion of his own interests.

Methods. In carrying out the research, a set of linguistic methods was used: descriptive, linguocultural, functional, contextual and component analyses.

Results. The main representatives of the OWN and ALIEN concepts in Caesar's discourse are identified. It has been found that in forming a negative image of aliens, Caesar focuses on the extraordinary physical growth of the Gauls and Germans, contrasting them with relatively short Italics, which contributes to the impression of an incredible threat from enemies and enhances the importance of Caesar's own achievements and merits as governor of the Roman province. Caesar ascribes to the aliens such attributes as rudeness, barbarism, greed, hot temper, intemperance, moral and value instability, etc., especially emphasising their belligerence, which, unlike the belligerence of the Romans as a moral and ethical virtue, is not recognised by Caesar as rational, but is interpreted as a desire for war for the sake of war. This manipulation allows Caesar to represent his own objectively unjustified military attacks on enemies as preventive actions to avert possible threats. The idea of a higher level of Romans evolution compared to their enemies, which is represented in the descriptions of the positive impact of the Roman way of life on the conquered tribes and the benefits that those aliens who become allies for the Romans receive, is presented as proof of the correctness of any Caesar's decisions and actions aimed at spreading the Pax Romana throughout Gaul.

Conclusions. The analysis of the linguistic means of representation and the functions of the OWN–ALIEN opposition in the "Commentarii de Bello Gallico" has shown that Caesar was not objective and completely honest in his historical work. The negative stereotypes about the Gauls and Germans that existed in the minds of the Romans became a propaganda tool to justify Caesar's numerous violations of the principles of Bellum Justum, to create an image of himself as a patriot and saviour of the homeland from an imminent threat, and to manipulate the minds of the Romans in order to form and strengthen a sense of fear of enemies.

Keywords: military-political discourse, Latin language, opposition of OWN–ALIEN, propaganda, language manipulation, ethnic stereotypes, interlingual translation.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.